

Avslutande diskussion

Att vara ung idag

Ung idag 2010 är Ungdomsstyrelsens femte sammanställning av indikatorer som beskriver ungas levnadsvillkor. Det är svårt att ge en generell bild av hur unga har det. Unga människor är olika och har skilda förutsättningar. Utifrån vår redovisning kan man se att de allra flesta unga har det bra och lever under goda villkor, men att vi fortfarande befinner oss en bra bit från målen att alla unga ska ha verklig tillgång till inflytande och till välfärd.

Vid en granskning av indikatorerna ser vi både positiva och negativa tendenser för unga inom samtliga huvudområden. Inom området utbildning och lärande har andelen elever med behörighet till gymnasieskolan minskat något medan andelen elever med behörighet till högskolestudier har ökat, liksom andelen som läser på högskola. Andelen unga som påbörjar högskolestudier direkt efter gymnasiet fortsätter att öka.

Inom området hälsa och utsatthet har en ökning skett av andelen unga som har vårdats på sjukhus på grund av självmordsförsök, psykos, narkotikakonsumtion eller alkoholkonsumtion. Däremot har den sexuella hälsan förbättrats genom en fortsatt minskning av antalet klamydiainfektioner bland unga. Även antalet arbetsolyckor och arbetsjukdomar har fortsatt att minska bland unga som är yrkesverksamma.

Inom området inflytande och representation har viljan att vara med och påverka lokalt minskat något, liksom deltagande i olika politiska aktiviteter. På den positiva sidan finns att andelen unga som upplever att de har goda möjligheter att föra fram idéer till beslutsfattare i kommunerna har ökat. Det är också positivt att andelen unga ledamöter i kommunfullmäktige som avgår i under mandatperioden har minskat jämfört med under den förra mandatperioden.

Den mest negativa utvecklingen har skett inom området arbete och försörjning, antalet unga arbetslösa och unga med låg ekonomisk standard har ökat drastiskt. Även antalet ansökningar om betalningsföreläggande och antalet gäldenärer har ökat. Dock ser vi en alltmer positiv syn på eget företagande och att antalet genomförda vräkningar har minskat.

Mest alarmerande är att:

- Andelen ensamstående unga med barn i åldern 20–29 år med låg ekonomisk standard har ökat från 19 procent 2001 till 76 procent 2009.
- Antalet arbetslösa i åldern 18–24 år var strax under 47 000 i månadsgenomsnitt under 2009, vilket är nästan 17 000 fler än 2008 och motsvarar en ökning på 56 procent. År 2001 var månadsgenomsnittet strax över 32 000. Utvecklingen under de fyra första månaderna 2010 är positiv för unga generellt, men för utrikes födda unga är utvecklingen fortsatt negativ.

Årets uppföljning av indikatorer visar alltså såväl på positiva som på negativa trender i ungas levnadsvillkor. När man beskriver indikatorernas utveckling är det viktigt att tänka på i vilken kontext förändringen sker.

Trots att unga till exempel i mindre omfattning är utsatta för arbetssjukdomar och arbetsskador jämfört med äldre måste man beakta att anmälningsbenägenheten av exempelvis arbetsskador säkerligen inte är lika hög bland unga som bland äldre. Vissa arbetssjukdomar, till exempel belastningsskador, kan dessutom kräva ganska lång tid för att utvecklas. Att unga uppvisar en lägre förekomst av arbetsrelaterad ohälsa behöver inte betyda att arbetsmiljön är bra, utan kan helt enkelt bero på en kortare exponeringstid. Man kan inte heller utesluta att unga ser på sin arbetsmiljö på ett annat sätt än vad man gör när man är äldre.

Ett annat exempel på att det är viktigt att sätta uppgifterna i relation till helheten är att även om förtida avhopp bland unga förtroendevalda i kommunfullmäktige har minskat så är det tydligt att det har avgått en större andel i gruppen 18–25 år än bland samtliga valda.

Uppföljning av ungas villkor

Ung idag 2010 är en del i uppföljningen av ungdomspolitik. Genom att kontinuerligt följa upp ungas levnadsvillkor inom olika områden kan vi ge en översiktlig bild av hur unga har det idag och hur situationen förändras över tid. Inom området kultur och fritid är det svårt att göra en sådan bild av ungas villkor utifrån dagens indikatorer.

Ungdomsstyrelsen har i uppdrag att analysera ungas kulturutövande och ungas upplevelser av sitt kulturutövande under 2010. Därmed kommer kunskapen om ungas kulturutövande och vilka skillnader som finns mellan tjejers och killars utövande att öka. Det är däremot viktigt att den löpande uppföljningen av ungas villkor inom området förbättras.

I rapporten redovisas levnadsvillkoren för olika ungdomsgrupper, främst uppdelat på kön. Indikatorerna beskriver dock i år situationen för fler grupper av unga i och med att ett flertal av myndigheterna från och med 2009 har fått ett regeringsuppdrag att följa utvecklingen av ungas levnadsvillkor. Uppföljningen har dock fortfarande begränsningar, främst när det gäller att skildra situationen för den yngsta åldersgruppen 13–15 år, att analysera de eventuella skillnader som finns mellan unga med och utan funktionsnedsättning och om levnadsvillkoren skiljer sig beroende på sexuell identitet och läggning. I materialet saknas också ofta möjligheter att göra jämförelser mellan ungdomsgruppen och äldre åldersgrupper. Det är först genom jämförelser man kan dra några slutsatser om en situation eller företeelse är unik för unga eller om det är en generell trend i samhället. Under 2010 kommer Statskontoret att göra en utvärdering av de senaste fem årens uppföljning av ungdomspolitik.

Stora skillnader i gruppen unga

Trots de begränsningar som anges ovan är vår ambition att denna rapport ska ge en samlad bild av hur unga har det i Sverige idag. Det är viktigt att hålla i minnet att gruppen unga är mycket heterogen. Ungdomsgruppen kännetecknas av att individerna befinner sig i ungefär samma ålder och är på väg in i vuxenvärlden. Men det finns mycket stora skillnader mellan de individer som ingår i gruppen.

De övergripande målen för den nationella ungdomspolitikerna är att alla unga ska ha verklig tillgång till inflytande och till välfärd. Så är inte fallet idag. Uppföljningen av indikatorerna visar att levnadsvillkoren skiljer sig åt beroende på kön, om man är född utomlands eller i Sverige, var i landet man bor, om man har en funktionsnedsättning eller inte samt vilken socioekonomisk bakgrund man har. Skillnaderna märks inom alla ungdomspolitikens huvudområden.

Tjejers situation är sämre än killars när det till exempel gäller psykisk hälsa och arbetssjukdomar. Samtidigt lyckas tjejer bättre i skolan, de röstar i större utsträckning i allmänna val och de har ännu inte drabbats lika hårt av arbetslöshet som killar. Killar är mer utsatta för och begår fler brott, är i högre grad skuldsatta och blir i större utsträckning vräkta än tjejer. Å andra sidan tjänar killar i genomsnitt mer, fler är företagare och de deltar i större utsträckning i föreningslivet.

Unga med utländsk bakgrund – framför allt de som har invandrat till Sverige i skolåldern – lyckas generellt sämre i skolan. Bland elever som avslutat sin gymnasieutbildning övergår dock unga med utländsk bakgrund i större utsträckning till studier på högskola än unga med svensk bakgrund och unga utrikes födda är mer positivt inställda till att vara företagare än inrikes födda. Unga med utländsk bakgrund har sämre ekonomisk situation och sämre boendeförhållanden än unga med svensk bakgrund.

Vilket län och vilken kommun eller kommuntyp man bor i påverkar bland annat i vilken utsträckning man läser vidare på högskola, skuldsättning, hälsa, arbetslöshet och företagande. Vi ser också skillnader mellan unga med och utan funktionsnedsättning i bland annat deras situation på arbetsmarknaden och deras hälsa. Folkhälsoindikatorerna visar också på skillnader mellan unga beroende på sexuell läggning

Ungas levnadsvillkor kanske mest påverkas av den socioekonomiska bakgrunden. Det finns studier som visar att det är elevers socioekonomiska bakgrund i form av föräldrarnas utbildningsnivå och anknytning till arbetsmarknaden som främst påverkar deras möjligheter till goda skolresultat (Socialstyrelsen 2006). Skillnaderna i boendeförhållanden är stora mellan unga med olika socioekonomisk bakgrund. En högre andel av de med arbetarbakgrund uppger att de inte har eget rum och att de inte kan sova ostört. Den socioekonomiska bakgrunden ger också utslag på ungas inflytande då indikatorerna visar att unga med föräldrar som har lägre utbildning i betydligt mindre utsträckning än unga med högutbildade föräldrar är politiskt aktiva och i lägre grad upplever att de har möjlighet att påverka kommunala beslutsfattare.

Den nationella ungdomspolitikerna ska genom insatser inom alla relevanta politikområden verka för att minska skillnaderna i levnadsvillkoren bland unga. Fokus ska ligga på de unga som av olika anledningar har svårare än andra att få verklig tillgång till välfärd och inflytande. *Ung idag 2010* visar att skillnaderna mellan de som har det bra och de som inte har det bra växer och att utanförskapet bland unga riskerar att öka.

Ungdomsstyrelsen har under de senaste åren genom utredningar bidragit till nya kunskaper om olika grupper av unga. Unga som gifts eller riskerar att giftas bort mot sin

vilja, unga kvinnor som utsätts för våld, unga som exponeras eller tar emot ersättning för sex via nätet samt unga hbt-personer, är några av de grupper som Ungdomsstyrelsen belyst (Ungdomsstyrelsen 2009d, Ungdomsstyrelsen 2010, Ungdomsstyrelsen 2009a, Ungdomsstyrelsen 2009c). Studierna förstärker bilden av att majoriteten av unga mår bra, men att det finns grupper av unga som mår desto sämre och som far illa. Dessa grupper kan verka små rent procentuellt, men sett till antalet individer är grupperna oroväckande och oacceptabelt stora. Det är viktigt att den kunskap som nu finns och de metoder som har prövats tas tillvara och sätts i bruk av aktörer på alla samhällsnivåer.

Samhällets viktiga roll

För att bryta utanförskapet och minska ungas utsatthet är en samordning av samhällets resurser nödvändig. Det är viktigt såväl inom hälsoområdet och arbetsmarknadsområdet som inom andra sektorer. Ungdomsstyrelsen har i en rad rapporter lyft fram behovet av samverkan med ungas behov i centrum. I rapporten *Vägarna in*, med fokus på kommuner som tecknat ett lokalt utvecklingsavtal med staten, kartlades arbetet med unga mellan 16 och 24 år som varken studerar eller arbetar. Önskan om förbättrad samverkan mellan kommunerna och staten, mellan kommunens förvaltningar och mellan enskilda verksamheter och projekt som vänder sig till unga inom kommunerna, var en genomgående önskan bland de intervjuade tjänstemännen. Detta trots att det redan existerade olika samverkansformer i de allra flesta fall (Ungdomsstyrelsen 2009e). Ungdomsstyrelsen har också lämnat konkreta förslag på hur en bättre samverkan och samordning av statliga och kommunala insatser kan se ut (Ungdomsstyrelsen 2008c, Ungdomsstyrelsen 2009b).

Då ungas socioekonomiska bakgrund påverkar deras levnadsvillkor och då ungas förutsättningar därför ofta skiljer sig åt, spelar offentliga insatser en stor roll för ungas lärande, hälsa, möjlighet till inflytande, kulturaktiviteter och etablering i samhället. Skolan är en av de viktigaste platserna för unga. En allt större andel unga har under de senaste två decennierna av olika anledningar inte klarat av att avsluta den gymnasieutbildning som de påbörjade. Det är en relativt stor grupp av unga som inte klarar sig igenom skolsystemet och skillnaderna är mycket stora mellan olika grupper av unga. Samtidigt vet vi att skolan är central för vidare etablering och att de som misslyckas i skolan har mycket svårt att hitta andra vägar.

Kommunerna har ett särskilt informationsansvar för unga under 20 år som inte går i eller har gått ut gymnasiet. I ansvaret ingår att ha kunskap om vilka unga som ingår i gruppen och erbjuda dem lämpliga åtgärder. Ungdomsstyrelsen har under hösten 2009 kartlagt hur kommuner som tecknat lokala utvecklingsavtal med staten arbetade med bland annat informationsansvaret och föreslagit att det kommunala informationsansvaret i Sverige ska förstärkas genom att man tar fram ett enhetligt sätt att identifiera vilka unga som står utanför arbete och utbildning. Dessutom förordades ett nationellt initiativ för att möjliggöra för kommunerna att upprätta lokala databaser som kan underlätta arbetet med att identifiera, följa upp och stödja unga (Ungdomsstyrelsen 2009b, Ungdomsstyrelsen 2009e).

Den tvärsektoriella ungdomspolitiken

Inom statlig och kommunal organisation delas samhället ofta in i olika sektorer eller politikområden. Människors liv är inte indelade i sektorer på samma sätt utan allt hänger ihop med och är beroende av varandra. Ungdomspolitikens fem huvudområden – utbildning och lärande, hälsa och utsatthet, arbete och försörjning, inflytande och representation samt kultur och fritid – är alla avgörande delar av ungas levnadsvillkor. Om en ung person har sämre förutsättningar inom något av huvudområdena finns det risk att det även får negativa konsekvenser inom andra huvudområden. En negativ skolgång påverkar till exempel möjligheten att få ett arbete och försörja sig själv. Dålig hälsa kan påverka möjligheterna på alla övriga arenor, arbetsmarknad såväl som utbildning, inflytande och fritid.

Individer med sämre förutsättningar under uppväxttiden löper betydligt större risk att hamna i utanförskap som ung vuxen. Unga som växer upp i ett område som kännetecknas av arbetslöshet bland de vuxna löper större risk att inte klara av skolan och möter större svårigheter vid sin etablering på arbetsmarknaden. Arbetslöshet i sin tur kan leda till dåligt självförtroende och nedstämdhet. Unga som saknar arbetsinkomster har dessutom mycket svårt att skaffa sig en egen bostad och komma igång med ett självständigt liv.

Ungas situation under den pågående ekonomiska krisen

Med hjälp av de samlade indikatorerna för ungas levnadsförhållanden i *Ung idag 2010* kan vi konstatera att lågkonjunkturen har gett ett kraftigt utslag och att ungas ekonomiska situation försämrats på ett flertal områden. En av de största ungdomskullarna på 15 år slutförde sin gymnasieutbildning våren 2009 då den tidigare högkonjunkturen hade övergått till en djup lågkonjunktur, något som har gett dramatiska effekter på arbetsmarknadsstatistiken.

Enligt Arbetsförmedlingen var de första att drabbas av den svikande konjunkturen personer som var på väg in på arbetsmarknaden, till exempel ungdomar. Månadsgenomsnittet för antalet arbetslösa i åldern 18–24 år ökade med 56 procent, från 30 000 under 2008 till nästan 47 000 under 2009. Andelen långtidsarbetslösa unga ökade med 84 procent mellan 2008 och 2009, från 3 600 i månadsgenomsnitt till 6 600. Mediantiden i arbetslöshet ökade från 42 dagar 2008 till 49 dagar 2009. Deltagandet i program med aktivitetsstöd har ökat explosionsartat den senaste tiden, mellan 2008 och 2009 ökade antalet unga i program med cirka 180 procent. Under 2009 deltog omkring 37 000 ungdomar i program med aktivitetsstöd varje månad jämfört med 13 000 under 2008.

Enligt Folkhälsoinstitutet är unga som saknar arbete betydligt mer utsatta för besvär som huvudvärk, svårt att sova, trötthet, nedsatt psykiskt välbefinnande och självmordstankar än de som arbetar. Folkhälsoinstitutets siffror visar också att psykiska och psykosomatiska besvär ökar – främst bland tjejerna – och har lett till ett ökat behov av sjukhusvård bland unga, främst på grund av självmordsförsök, psykoser och alkohol- och narkotikamissbruk.

Högskoleverket rapporterar att den dramatiska försämringen på arbetsmarknaden har medfört att ungdomarna i större utsträckning har börjat studera. Hösten 2009 var andelen som studerade på högskola eller universitet 17,8 procent bland 19–20-åringar och 27 procent bland 21–24-åringar. Andelen bland 19–20-åringar var 3 procentenheter högre jämfört med hösten innan.

Försäkringskassan redovisar att mer än var femte, 22 procent, av samtliga 20–29-åringar hade låg ekonomisk standard 2009, jämfört med 12 procent 2001. Motsvarande andel för hela befolkningen var 13 procent. Bland ensamstående unga med barn beräknas tre av fyra, 76 procent, ha låg ekonomisk standard. Därtill var andelen unga med låg ekonomisk standard mer än dubbelt så hög bland 20–29-åringar födda i utlandet jämfört med bland 20–29-åringar födda i Sverige.

Kronofogdemyndigheten rapporterar att antalet ansökningar om betalningsföreläggande i åldersgruppen 18–25 år ökade med 21 procent mellan 2008 och 2009 och att antalet ansökningar om avhysning ökade med 9 procent för samma åldersgrupp.

Den sammantagna bilden av ungas levnadsvillkor visar att det som Ungdomsstyrelsen varnade för i *Ung idag 2008* och *Ung idag 2009*, att ungas ekonomiska situation skulle försämrats i och med den lågkonjunktur som inträdde 2008, har bekräftats. Regeringens insatser på arbetsmarknadsområdet har inte kunnat hindra en kraftig ökning av ungdomsarbetslösheten. Inom utbildningsområdet har ett flertal insatser antingen genomförts under det gångna året eller aviserats, till exempel satsningar på gymnasial yrkesutbildning (yrkesvux) och fler platser på yrkeshögskolan och i högskolan. Reformerna på utbildningssidan har än så länge inte hunnit få någon mätbar verkan, förutom att fler unga började studera på högskolan hösten 2009. Om satsningarna lyckas med att minska ungas utanförskap kommer framtiden att visa.

Referenser

- Ungdomsstyrelsen (2008). *Fokus 08 En analys av ungas utsatthet*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009a). *Agera - Förebygg våld mot unga kvinnor*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009b). *Fokus 09 Metoder för att bryta ungas utanförskap - exempel från Europa*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009c). *Gift mot sin vilja*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009d). *Se mig - Unga om sex och internet*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009e). *Vägarna in – Arbetet med unga i kommuner med lokala utvecklingsavtal*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*, Stockholm, Ungdomsstyrelsen.